

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

MAXSUS SON

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

- 6 NURATDINOVA ILMIRA MURATBAYEVNA**
Inson huquqlarini ta'minlashda qonun ustuvorligining ahamiyati
- 14 AMINOV DALERJON ALISHER O'G'LI**
Norma ijodkorligi tushunchasi va uning huquq tizimidagi o'rni
- 20 ГУЛЯМОВ ФИРУЗ РАВШАНОВИЧ**
Совершенствование антикоррупционной экспертизы проектов для принятия законов прямого действия
- 32 ПАЛАЧЕВА МАДИНА БАХТИЁР КИЗИ**
Актуальные проблемы государственной политики в сфере законодательных гарантий прав человека
- 40 БУРХОНОВ ШОХРУХБЕК ШУХРАТБЕК УГЛИ**
Особенности и отличительные черты правовой культуры на современном этапе развития
-
- 46 ASHUROV DILSHOD RUSTAMOVICH**
Yangi O'zbekistonning nufuzi yuksalishida yangi notariatning o'rni
- 51 YUSUPOV SHERZOD ALISHEROVICH**
O'zbekiston Respublikasi Bosh vazirining Konstitutsiyaviy-huquqiy maqomi
- 59 NURMAMATOVA NOILA DONIYOROVNA**
Fuqarolar va yuridik shaxslar tomonidan konstitutsiyaviy sudlov organiga murojaat etishning nazariy va qiyosiy-huquqiy tahlili
- 67 АЗИМОВА НИЛУФАР ПУЛАТЖАНОВНА**
Совершенствование правового механизма оценки эффективности деятельности органов государственной власти в Узбекистане
- 77 JAHONOV SHOHRUH SHUHRAT O'G'LI**
Ommaviy axborot vositalari tomonidan jamoatchilik nazoratini ta'minlashda ayrim xorijiy davlatlar tajribasi
- 85 PARPIXO'JAYEV NUSRATULLO NIG'MATULLO O'G'LI**
Xalq deputatlari kengashlari qarorlarini qabul qilish ochiqligini ta'minlashning huquqiy masalalari

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 93 KOCHKINOVA HOLIDAXON MAKSU DALI KIZI**
Особенности оценки эффективности органов местного самоуправления
- 101 NASRETDINOVA OLTINOY PO'LATOVNA**
Davlat hokimiyati organlari rahbarlari faoliyati samaradorligiga ta'sir etuvchi omillar
- 107 SALAYDINOV UMID MUHIDDIN O'G'LI**
Prokuratura organlari va vakillik organlarining o'zaro munosabatlari bo'yicha xalqaro tajribaning tahlili
- 112 QOSHJANOVA DARIXA SMETOVNA**
Ma'muriy organlarning qarorlari ustidan shikoyat qilish tushunchasi, o'ziga xos xususiyatlari
- 120 ATADZHANOV TIMUR ATABAEBICH**
Критерии оценки деятельности партийных групп представительных органов государственной власти на местах

**12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI.
TADBIRKORLIK HUQUQI.
OILA HUQUQI.
XALQARO XUSUSIY HUQUQ**

- 129 QO'CHQOROV ABBOSJON BAHROMJON O'G'LI**
Muallifning mulkiy huquqlarini jamoaviy boshqaruvchi tashkilotlarning huquqiy maqomi: O'zbekiston va xorij misolida
- 135 RASULOV ASLIDDIN NURIDDINJON UGLI**
Вопросы либерализации деятельности СМИ в условиях развития Республики Узбекистан
- 141 SOBITXONOV JOXONGIR ZUNNURXON Y'GLI**
Ислом банклари ва улар томонидан кўрсатиладиган хизматларнинг ўзига хос жиҳатлари
- 151 UTAYEVA MOHIPARI SHAXRIYOROVNA**
Raqamli bozorda ustun (monopol) mavqeni suiiste'mol qilish muammolari: xorijiy tajriba
- 158 NAEEM ALLAH RAKHA**
Governance of digital economy

**12.00.04 – FUQAROLIK PROTSESSUAL
HUQUQI.
XO'JALIK PROTSESSUAL HUQUQI.
HAKAMLIK JARAYONI VA MEDIATSIYA**

- 163 NORBOYEV JO'RABEK ERKIN O'G'LI**
Fuqarolik sudlarida nizolarni hal qilishda qonuniy vakillik: maqomi, asoslari va tartibi
- 170 XOLIQOV SHOHRUX IKROMALI O'G'LI**
Xorijiy davlatlarda oilaviy mediatsiya institutining qiyosiy huquqiy tahlili

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI.
HUQUQBUZARLIKLARNING OLDINI
OLISH. KRIMINOLOGIYA.
JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

- 178 **ABDURAYIMOV SARDORJON QAHRAMON O'G'LI**
Shaxsning aybdorlik masalasini hal qilmasdan
jinoyat ishini tugatish tartibi
- 183 **TILLAYEV DO'STMUHAMMAD NE'MATJON O'G'LI**
Jazo tayinlashning umumiy asoslari: tahlil va taklif
- 190 **DJUMABAYEVA GULNAZA DJANABAYEVNA**
Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligida jinoyatchi
shaxsining umumiy tavsifi
- 195 **МАМАДЖАНОВА САБИНА УЛУГБЕК КИЗИ**
Ответственность за stalking в некоторых
зарубежных странах
- 204 **СУЛТОНОВА ЛОБАР МАМАРАЙИМ КИЗИ**
Институт освобождения несовершеннолетних
от уголовной ответственности или наказания
в англосаксонской правовой семье

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

- 213 **МУСУРМАНОВ ИСКАНДАР УБАЙДУЛЛАЕВИЧ**
Некоторые правовые вопросы применения
блокчейн-технологий в международной торговле
- 226 **АБДУЖАББОРОВА ФАРЗОНА**
Проблемы миграции Европы в современных
условиях

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

- 233 **SHAXRIYOROV HAMIDULLA SHUXRAT O'G'LI**
Korrupsiyaga oid jinoyatlar uchun javobgarlikka
tortish masalalari bo'yicha amaldagi qonunchilik
muammolari
- 241 **ХАМРАЕВА НОДИРА ГАНДЖАБАЙ КИЗИ**
Некоторые аспекты пенализации уголовных
наказаний за коррупционные преступления
юридических лиц

UDC: 34.096

XORIJIY DAVLATLARDA OILAVIY MEDIATSIYA INSTITUTINING QIYOSIY-HUQUQIY TAHLILI

Xoliqov Shohrux Ikromali o'g'li,
Toshkent davlat yuridik universiteti magistranti
e-mail: shohrux.lawyer_xoliqov@mail.ru
ORCID:0000-0001-6194-3991

Annotatsiya. Maqolada oilaviy nizolar va nizolarni hal etishda mediatsiya tartib-taomilini o'tkazish bo'yicha xorijiy tajriba muhokama qilinadi, xorijiy mamlakatlardagi mediatsiya to'g'risidagi qonunlar va ularning qabul qilish vaziyatlari tahlil qilinadi. Mediatsiyaning joriy etilishi bugungi kunning tabiiy tendensiyasi, oilaviy sohadagi nizolarni hal etish, nizolashayotgan tomonlarga ko'proq mos keladigan natijani olish imkonini beruvchi vosita ekanligi ta'kidlanadi. Shuningdek, xorijiy mamlakatlardagi mediatsiya nizolarni tomonlar o'rtasida maqbul tarzda hal etish tajribasi, sud-huquq tizimi yukini bevosita yengillashtirish omili ekanligi tadqiq qilingan. Oilaviy nizolarni hal qilish mas'uliyatli vazifadir, shuning uchun aksariyat xorijiy mamlakatlarda mediatsiya qonunlarida birinchi bo'g'inda mediatsiya tartibida, keyin esa sudda ko'rilishi belgilangan. Ba'zi xorijiy mamlakatlarda oilaviy nizolardan farzand kimda qolishi, umumiy mulkni aniqlash, aliment masalalari bo'yicha ishlar, avvalo, mediatsiya tartibidan o'tishi majburiy etib belgilab qo'yilgan. Aksariyat xorijiy mamlakatlarda mediatsiya qonunlarida mediatorga kasbiy malaka, oilaviy mediatsiya sohasida qo'shimcha maxsus tayyorgarlik, yosh va amaliy tajribaga oid maxsus talablar mavjud. Shu bilan birga, mediatorning kasbiy mahoratiga qo'yiladigan talablardan tashqari, mediatorning axloqiy fazilatlariga qo'yiladigan talablar ro'yxati ham mavjud. Xulosa qilinadiki, dunyoning rivojlangan mamlakatlarida mediator faoliyati qonun bilan tartibga solinadi va ham professional, ham noprofessional asosda amalga oshiriladi, biroq bir qator mamlakatlarda subyektlar qonunchiligida qo'shimcha huquqbuzarliklar belgilanishi mumkin. Mediatsiyaning ixtiyoriy va majburiy turlari mavjudligi tahlil qilingan. Shu bilan birga, O'zbekistonda bo'lgani kabi, professional mediatorlar ko'pincha oliy ma'lumotli yoki qo'shimcha kasbiy ta'lim olgan shaxslardir.

Kalit so'zlar: mediatsiya, oilaviy mediatsiya, mediator, neytral vositachi, huquqiy nizo va nizolarni muqobil hal etish, konflikt.

СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ИНСТИТУТА СЕМЕЙНОЙ МЕДИАЦИИ В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ

Халиков Шохрух Икромали угли,
магистрант Ташкентского государственного
юридического университета

Аннотация. В статье рассматривается зарубежный опыт проведения процедур медиации при разрешении семейных споров и конфликтов, анализируются законы о медиации в зарубежных странах и обстоятельства их принятия. Отмечено, что внедрение медиации сегодня является естественной тенденцией, средством разрешения семейных споров и достижения более приемлемого для сторон конфликта исхода. Кроме того, опыт посредничества зарубежных стран в разрешении споров между сторонами в приемлемой форме изучается как фактор, непосредственно облегчающий нагрузку на судебную систему. Разрешение семейных споров – ответственная задача, поэтому в большинстве зарубежных стран законы о медиации предусматривают сначала медиацию, а потом уже

суд. В некоторых зарубежных странах семейные споры о том, с кем должен быть ребенок, об определении общего имущества и алиментов, должны сначала пройти через посредничество. В большинстве зарубежных стран законы о медиации требуют от медиатора наличия профессиональной квалификации, дополнительной специальной подготовки в области семейной медиации, а также определенного возраста и практического опыта. Помимо требований к профессиональным качествам медиатора, существует также перечень требований к этическим качествам медиатора. Делается вывод о том, что в развитых странах мира деятельность медиатора регулируется законом и осуществляется на профессиональной и непрофессиональной основе, однако в некоторых странах в законодательстве для субъектов могут быть установлены дополнительные ограничения. Проанализировано существование добровольного и обязательного видов медиации. При этом, как и в Узбекистане, профессиональными медиаторами зачастую являются люди с высшим образованием или дополнительной профессиональной подготовкой.

Ключевые слова: медиация, нейтральный посредник, семейная медиация, медиатор, конфликт, альтернативное разрешение правовых споров и конфликтов.

COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF THE INSTITUTE OF FAMILY MEDIATION IN FOREIGN COUNTRIES

Khalikov Shohrukh Ikromali ugli,

Master's Student at Tashkent State University of Law

Abstract. *The article discusses the foreign experience of conducting mediation procedures in resolving family disputes and conflicts, analyzes the laws on mediation in foreign countries and the circumstances of their adoption. It is noted that the introduction of mediation today is a natural trend, a means of resolving family disputes and achieving a more acceptable outcome for the parties to the conflict. The experience of mediation of foreign countries in resolving disputes between the parties in an acceptable form, is studied as a factor that directly alleviates the burden on the judiciary. The resolution of family disputes is a responsible task, therefore, in most foreign countries, mediation laws provide for mediation first, and then in court. In some foreign countries, family disputes on having a child, the determination of common property and alimony must first go through mediation. In most foreign countries, mediation laws require the mediator to have professional qualifications, additional special training in family mediation, as well as a certain age and practical experience. In addition to the requirements for the professional qualities of a mediator, there is also a list of requirements for the ethical qualities of a mediator. It is concluded that in the developed countries of the world the activities of the mediator are regulated by law and carried out on a professional and non-professional basis, however, in some countries, additional violations may be established in the legislation of the subjects. Existence of voluntary and obligatory types of mediation is analyzed. At the same time, as in Uzbekistan, professional mediators are often people with higher education or additional professional training.*

Keywords: *Mediation, neutral mediator, family mediation, mediator, conflict, alternative resolution of legal disputes and conflicts.*

Kirish

Zamonaviy dunyoda o'z-o'zini tartibga solish mexanizmlari, jamoat munosabatlari subyektlari xulq-atvor qoidalarini mustaqil ravishda belgilash va ularga rioya etilishini nazorat qilish imkoniyatiga ega bo'lganda alohida ahamiyatga ega. Fuqarolik muomalasi ishtirokchilarining faolligi va mas'uliyatining o'sishi davlatga muayyan sohalaridagi vakolatlarining bir qismini fuqarolik jamiyati institutlariga berish imkonini beradi. Tomonlarning mediativ usul bilan yarashuviga erishilishi ana shunday institutlardan biridir

Bugungi kunda quyidagi tendensiyani qayd etish mumkin: mediatsiya o'tgan asrning oxiridan beri qo'llanilgan ko'plab davlatlarda sud jarayoni boshlanishidan oldin mediatsiya xizmatlaridan foydalanish majburiydir. Xorijiy mamlakatlarda oilaviy huquq doirasiga kiruvchi nizolarni hal qilishda sudga murojaat qilish o'rniga uchinchi shaxslar – mediatorlarga murojaat qilish an'anasi bor. Mediator – “mustaqil shaxs, taraflar tomonidan nizoning mohiyati bo'yicha qaror ishlab chiqishda yordam berish uchun nizoni hal qilishda vositachi sifatida jalb qilingan mustaqil shaxslar” [1].

Nafaqat rivojlangan mamlakatlarda, balki boshqa mamlakatlarda ham sud amaliyotiga asoslanib, shuni ta'kidlash kerakki, voyaga yetmaganlar haqidagi nizo hal qilinadigan har qanday oilaviy nizo, agar nizoda ota-onalar o'rtasida kelishuvga erishilsa, yanada samaraliroq hal qilinadi. Bu borada xorijiy davlatlar ilgarilab ketgan. Har bir sohada ixtiyoriy mediatsiyani qo'llash ba'zan esa uchunchi shaxslarni manfaati hisobiga majburiy mediatsiya tartiblarini qonun hujjatlarida belgilab qo'yilgan. Amalda, oilaviy nizolarni hal qilishda ota-onalar ko'pincha bolaning huquqlarini e'tiborsiz qoldiradilar. Bolalar manfaatlarini himoya qilish uchun mediatorlarni jalb qilish kerak. Oilaviy nizolarga nisbatan qo'llaniladigan mediatsiya oilaviy mediatsiya deb ataladi [2].

Material va metodlar

Mazkur maqolani yoritish jarayonida ilmiy bilishning mantiqiylik, tarixiylik, izchillik, qiyosiylik va obyektivlik usullaridan keng foydalanildi. Mazkur maqolada mediatsiya – oilaviy nizolarini hal etishning muqobil usuli va uning bugungi kundagi xususiyatlari, xorijiy davlatlarda oilaviy mediatsiya institutining qiyosiy huquqiy tahlili haqida fikrlar tahlil qilindi. Xorij davlatlarining “Mediatsiya to'g'risida”gi, Sud prosessual tartibi to'g'risida”gi qonunlari hamda O'zbekiston Respublikasining “Mediatsiya to'g'risida”gi 2018-yil 03-iyul O'RQ-482-O'RQ metodologik manba bo'lib belgilandi. Shu bilan birga A. Raxmonov, A.V. Plaxov, Orlenko V.I., Xoxlova Yu.Ye, va Machuchina O.A kabi huquqshunos olimlarning ilmiy ishlari hamda tajribalaridan keng foydalanildi.

Tadqiqot natijalari

Xorijiy mamlakatlardagi mediatsiya institutining oilaviy nizolarda qo'llanishi qiyosiy huquqiy tahlilini xaqqlaro qonunlar asosida amalga oshiriladi, chunki bu institutning rivojlanishida aynan xalqaro qonunchilik muhim o'rin tutadi. Dunyoning boshqa mamlakatlaridagi mediatsiya nizolarni tomonlar o'rtasida maqbul tarzda hal etish tajribasi, shuningdek, sud-huquq tizimi yukini bevosita yengillashtirish mumkin bo'lgan samarali vosita, degan xulosaga kelish imkonini beradi.

“Mediatsiya” tushunchasi o'zining zamonaviy ma'nosida 20-asrning ikkinchi yarmida anglo-sakson huquqi mamlakatlarida, keyin esa Yevropada shakllangan. Dastlab mediatsiya tartibi oilaviy nizolarni hal qilish uchun amalga oshirilgan bo'lsa, keyinchalik u keng ko'lamli nizolar uchun qo'llanila boshlandi, ular orasida oilaviy musosabat sohasidagi huquqiy munosabatlar mavjud.

Zamonaviy mediatsiyaning vatani AQShdir. 1947-yildan beri u yerda maxsus organ mavjud bo'lib, Federal mediatsiya va yarashuv protseduralari xizmati (Federal Mediation Conciliation Service) deb nomlangan. Shuningdek, ularda shaxsiy oilaviy nizolarini va mehnat nizolarini hal qilishda bevosita ishtirok etuvchi nodavlat notijorat mediatsiya tashkilotlari mavjud [3].

2005-yildan buyon Qo'shma Shtatlarda mediatsiya to'g'risida yagona qonun mavjud bo'lib, u aslida ko'plab huquqiy hujjatlarni birlashtirgan kodifikatsiyalashtirilgan hujjatdir. Qo'shma Shtatlardagi mediatsiyaning o'ziga xos xususiyati uning bir qator hollarda qo'llanilishining majburiy xususiyati edi. Ayniqsa oylaviy nizolarda mediatsiya tartibidan o'tilishi majburiy belgilab qo'yilgan. Masalan, bir qancha shtatlarda (ayniqsa Kaliforniya) qonunchilik darajasida sudlar nikohni bekor qilish va boshqa oilaviy nizolar to'g'risidagi ishlarni faqat mediator ishtirokida nizoni hal qilishga mediatsiya tartib taomillari amalga oshirilgandan keyingina ko'rib chiqishlari aniqlangan [4].

1980-yillarda AQShdan keyin Anglo-sakson tizimiga ega boshqa mamlakatlarda (masalan, Avstriya, Buyuk Britaniya, Kanadada) ijobiy mediatsiya tajribasi joriy qilingan. Shu bilan birga, mediatorlar nafaqat oilaviy nizolarni hal qilishda, balki boshqa sohalardagi nizolarni hal qilishda ham ishtirok eta boshladilar, masalan, Kanadada – ekologik nizolarni hal qilishda ham mediatsiyadan keng ko'lamli foydalanib kelmoqda.

Bundan tashqari, shuni ta’kidlash kerakki, ko‘plab davlatlar mediatsiya tartibini milliy qonunchilikka kiritishga harakat qilmoqda. Misol uchun, 1947-yilda Hindistonda “Sanoat nizolari to‘g‘risida”gi Qonun qabul qilindi va unda mehnat nizolarini vositachilik texnologiyalari yoki ularning boshqa nomi – yarashuv tartib-qoidalari yordamida hal qilish bo‘yicha tavsiyalar to‘g‘risidagi qoida mavjud edi. Shuningdek “Oilaviy mediatsiya to‘g‘risida”gi Qonun qabul qilingan va unda nikohni bekor qilish, mulk taqsimlash, farzand huquqlari yuzasidagi nizolar majburiy tartibda mediatsiyadan o‘tkazilishi lozimligi belgilanib qo‘yilgan edi. Mediator taraflardan birortasini vakillik qila olmaydigan va ish bo‘yicha qaror qabul qila olmaydigan neytral shaxsdir [3]. Shuningdek, 1999-yilda Hindistonning Fuqarolik protsessual kodeksiga o‘zgartirishlar kiritildi, unga ko‘ra sud ish materiallarini Arbitraj sudiga, kelishuv komissiyasiga, mediatsiyaga va boshqa organlarga topshirishga vakolatli etib belgilab qo‘ydi.

Mediatsiya Belarus Respublikasi va Ukrainada ham faol qo‘llaniladi. Bu vositachilikning nafaqat anglo-sakson tizimiga ega mamlakatlarda, balki boshqa huquqiy tartibotlarda ham keng tarqalganligidan dalolat beradi [5].

Yana bir misol, 1930-yilda Xitoyda qabul qilingan “Ishchilar va ish beruvchilar o‘rtasidagi nizolarni hal qilish to‘g‘risida”gi va “Sudga qadar nizolarni hal qilishda bola huquqlarini ta‘minlash to‘g‘risida”gi qonun qabul qilingan. U kelishuv yoki hakamlilik komissiyalari tomonidan o‘tkaziladigan tartib-qoidalaridan majburiy foydalanishni belgilab berdi. Bu holatda, hozirgi vaqtda mediatsiya instituti tomonlarning kelishuvi va konsensus g‘oyalari bilan bog‘liq bo‘lib, bu mediator tomonidan taklif qilinadigan nizoni hal qilish yo‘llari ishtirokchilar tomonidan erkin qabul qilinishi kerakligini anglatadi. Shubhasiz, bu qaror aniq va ishontirishga asoslangan bo‘lishi kerak, shuningdek, adolatli bo‘lishi kerak.

Italiyada mediatsiya tushunchasining o‘zi huquqiy tizimning yangiligidir, ammo sudda yoki suddan tashqari yarashuvning boshqa tartiblari yangilik emas. 2010-yilda Italiya hukumati fuqarolik protsessida mediatsiya tartibini o‘tkazish majburiyatini belgilovchi nizomni qabul qildi, unga ko‘ra tomonlar mediatsiya kelishuviga erishishga harakat qilishlari kerak. Aks holda, sud muhokamasi boshlanganda sud ish yuritishni to‘xtatib turadi va yarashuv tartib-taomillarini qo‘llash muddatini mustaqil ravishda belgilaydi. Bundan tashqari, taraflar ikki marta mediatsiya tartib-taomilidan o‘tish holatiga tushib qolishlari mumkin:

birinchidan, agar qonun hujjatlarida belgilangan hollarda mediatsiya majburiy bo‘lsa;

ikkinchidan, sud ish yuritish boshlanganidan keyin sud qaroriga ko‘ra mediatsiyani sudda ko‘rib chiqishga majbur qilishga haqli. Shu ikki holatda tomonlarning vositachi xizmatlariga murojaat qilishlari majburiy etib qo‘yilgan.

Shunday qilib, Italiyada sud qarori bilan mediatsiya qilish to‘g‘risidagi band qonuniy ravishda mustahkamlangan. Shunday qilib, Italiyada vositachilik ikki shaklda mavjud: ixtiyoriy va majburiy.

Finlandiya mediatsiya instituti uzoq rivojlanish tarixiga ega. Tijorat nizolarini hal etishning asosiy mexanizmi arbitrajdir. Shunday qilib, Finlandiya Markaziy Savdo Palatasi qoshidagi arbitraj 1911-yilda tashkil etilgan va hozirgi vaqtda amaliy ahamiyatga ega bo‘lgan yagona muassasadir. 1992-yildagi Finlandiya arbitraj qonuni UNCITRAL Model qonunining asosiy tamoyillarini o‘zida namoyish etadi. Finlyandiya advokatlar assotsiatsiyasi 1998-yilda mediatsiya qoidalarini qabul qilgan va dunyoda birinchilardan bo‘lib mediatsiyani o‘z dasturiga kiritgan. 2005-yilda Finlandiyada “Jinoyat va ayrim fuqarolik ishlari bo‘yicha mediatsiya to‘g‘risida”gi Qonun qabul qilindi. O‘sha yili “Sud mediasiyasi to‘g‘risida”gi Qonun qabul qilindi, buning natijasida sud mediatsiyasi huquqiy tartib-taomil sifatida belgilab qo‘yildi, u taraflarning ixtiyoriy tashabbusi bilan amalga oshiriladi va sudya rahbarligida amalga oshiriladi. Ayniqsa oilaviy nizolardan farzand kimda qolishi, umumiy mulkni aniqlash, aliment masalalari va otalik faktini aniqlash kabi oilaviy nizo ishlarda sudyalarning o‘zi mediatsiyani taklif qilishi ba’zi holatlarda esa sudya tomonidan amalga oshirilishi belgilab qo‘yilgan [6]. Tadqiqotchilar ta’kidlaganidek, Skandinaviya mamlakatlari orasida Finlandiya bu borada Norvegiya va Daniyadan o‘rnak olgan. Finlandiya qonunchiligi mediatsiyaning sud (davlat sudyasi tomonidan amalga oshiriladi) va suddan tashqari (nodavlat mediator tomonidan amalga oshiriladi) shakllarini ajratadi [3].

Xalqaro miqyosda mediatsiya to'g'risida eslatib o'tilgan yoki uni bevosita yoki bilvosita tartibga soluvchi bir qancha hujjatlar qabul qilingan. 1999-yil 15-oktabrdagi Yevropa hamjamiyatini (keyingi o'rinlarda EI deb yuritiladi) tashkil etish to'g'risidagi Shartnoma, unda Yevropa Kengashi Yevropa Ittifoqiga a'zo davlatlarni Yevropa mamlakatlarida odil sudlovga yaxshiroq kirishni ta'minlash uchun suddan tashqari muqobil tartiblarni yaratishga chaqirishini qayd etish lozim. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Xalqaro savdo huquqi bo'yicha komissiyasi 2002-yilda BMT Bosh Assambleyasi tomonidan tavsiya etilgan Mediatsiya namunaviy qonunini ishlab chiqdi.

2003-2004-yillarda Mediatorlarning tashabbuskor guruhi 2004-yilda Yevropa Komissiyasi ko'magida qabul qilingan va fuqarolik va tijorat ishlari bo'yicha mediatsiyaning barcha turlarida foydalanish uchun mo'ljallangan Yevropa mediatorlari xulq-atvor kodeksini ishlab chiqdi [4].

Shunday qilib, umuman olganda shuni ta'kidlash kerakki, mediatsiya instituti haqidagi tushuncha ushbu institutni qabul qilgan barcha mamlakatlarda bir xil. Hamma joyda buning mexanizmlari orqali nizolarni hal qilish va hal qilish imkoniyati va samaradorligi fakti tomonlarning pozitsiyalari darajasida emas, balki ularning manfaatlarini hisobga olish darajasida va eng kam rasmiylashtirilgan shaklda e'tirof etiladi. Mediatsiyani tushunishga bunday yondashuv ijtimoiy totuvlik va murosaga erishish va rivojlantirish uchun yaxshi imkoniyatdir [7].

O'tkazilgan tadqiqotlar mediatsiya mamlakatlarning huquqiy voqeligining mustaqil hodisasiga aylanib borayotgani haqida aniq xulosa chiqarishga imkon beradi. Shu ma'noda mediatsiyani yarashuv tartib-taomili doirasida fuqarolik nizolarini hal etish bilan bog'liq munosabatlarni tartibga soluvchi normalarni birlashtiruvchi murakkab tarmoqlararo institut sifatida qarash mumkin.

Mediatsiya – tomonlarga o'zaro manfaatli yechimni ishlab chiqishda yordam beradigan neytral vositachi (vositachi) ishtirokidagi tashkiliy muzokaralardir. Ushbu yondashuv buzilgan subyektiv huquqlarni tiklashning eng samarali usullaridan biridir.

Mediatsiyani o'rganish bo'yicha xalqaro tadbirlarda uning samaradorligi bo'yicha bir qancha raqamlar keltiriladi. Masalan, AQShda mazkur protseduradan o'tgan ishlarning 95 foizi sud muhokamasigacha yetib bormagan. Germaniyada mediatsiyaning ko'rsatkichlari katta taassurot qoldiradi, ya'ni ularda 90 foizdan ko'proq muzokaralar taraflarning kelishuv bitimi bilan yakunlangan. Quyi Saksoniyada samaradorlik 97 foizni tashkil etadi. Buyuk Britaniyada 90-95 foiz nizoli holatlar sud muhokamasigacha hal etiladi. Yevropada mediatsiyaning samaradorligi o'rtacha 40-80 foizni tashkil etadi [9].

Xorvatiyadan mediator Srjan Shimak aytganidek: "Odamlar hukumatdan emas, balki bir-biridan huquq olishlari kerak"[10]. Ya'ni hukumat odamlarga yo'nalish berishi lozim.

Yuqorida aytganimizdek, dunyoning rivojlangan davlatlardan biri bo'lmish Amerika Qo'shma Shtatlarida mediatsiya instituti keng miqyosda qo'llaniladi. Ular shu qadar muvaffaqiyatga erishdiki, keyingi yigirma yil ichida mamlakat bo'ylab yuzlab boshqa dasturlar o'tkazildi va mediatsiya hozirda AQShda juda keng tarqalgan. AQSh sud amaliyoti ko'pgina nizolar sudgacha ixtiyoriy ravishda hal qilinishini ta'minlashga qaratilgan, sudya tomonlarga mediator bilan ishlashni maslahat berishni majburiyat sifatida qaraydi [11].

Ushbu mamlakatda iqtisodiyot, siyosat va biznes sohasidagi deyarli barcha nizolar tajribali mediatorlarsiz amalga oshmaydi. Bundan tashqari mediatsiya instituti muammolarini yorituvchi "Choraklik mediatsiya jurnali" nashr etiladi [12]. Shu bilan birgalikda mediatsiyaning yangi usullarini ishlab chiqadigan nizolarni hal qilish instituti mavjud bo'lib, shu bilan birgalikda bu institut mediatsiya institutidagi va qonunchilikdagi ularni qo'llash muommalarni tahlil qilish bilan shug'ullanadi.

Bugungi kunga kelib, ko'plab Yevropa mamlakatlarida oilaviy nizolarda da'vogar va javobgar hamda huquqbuzar va jabrlanuvchi o'rtasida mediatorlik to'g'risidagi qonunlar qabul qilingan. Yevropa mamlakatlarida mediatsiya instituti rivojlantirish va davlatlarga kirib kelishi Osiyo mamlakatlariga nisbatan bir muncha ertaroq sodir bo'lgan. Jumladan, Yevropaning ko'pgina davlatlarida mediatsiyani institutini "Mediatsiya to'g'risida" Qonun bilan tartibga solishgan, unda mediatsiyaning tashkil etilishi va jarayoni batafsil yoritilgan. Shunga o'xshash qonun Norvegiyada

1991-yildan beri mavjud bo‘lib, qonun voyaga yetmaganlar va kattalarga ham taalluqli jinoiy hamda fuqarolik huquqbuzarliklarini ham qamrab oladi.

2002-yilda Shvetsiyada mediatsiya to‘g‘risidagi qonun qabul qilinib, mediatorlarning ishlarni davlat hokimiyati organlari bilan hamkorlikda amalga oshirilishi kerakligi belgilangan [13].

Kataloniya (Ispaniya), Angliya va Uels, Finlyandiya, Germaniya, Irlandiya va Polsha mamlakatlarida mediatsiya instituti jinoiy ishlarda alternativ ta‘sir ko‘rsatish usullaridan biri sifatida ishlaydi. Ushbu holatda mediatorlik prokuror yoki sudya tomonidan taklif qilingan yoki bevosita o‘zlari tanlagan mediator tomonidan amalga oshirilishi mumkin [14].

Voyaga yetmagan huquqbuzarlarga nisbatan mediatorlik qilish Avstriya, Belgiya, Finlandiya, Fransiya, Germaniya, Polsha, Sloveniya Jinoyat-protsessual kodekslari qoidalarida tartibga solinishi belgilangan bo‘lsa, Finlandiya, Germaniya, Polsha davlatlarining Jinoyat kodekslarida ham alohida qoidalar bilan tartibga solinishi belgilangan. Eng keng tarqalgan tizim bu mediatsiya boshlanganida prokuror tomonidan ishni mediatorga topshirish to‘g‘risida qaror qabul qilishi va mediatsiya jarayoni tugashi bilanoq shartli hukm ta‘minlashi mumkinligi ko‘rsatilgan. Shveysariya Jinoyat kodeksi hukm chiqarilganidan keyingi davrda mediatsiya institutini qo‘llash imkonini beradi [15].

Aliment masalalarida Yevropa mamlakatlari tomonidan mediatsiya orqali hal etilishini belgilab qo‘ygan. Bunga asosiy sabab sifatida bola manfaatlari bo‘lganligi uchun kechiktirib to‘lovchini milliy sudlar tomonidan og‘ir ahvolga solmaslik uning farzandiga bo‘lgan huquqlari va burchlarini amalga oshirishga yordamlashish bo‘lgan.

Mediatsiya institutini rivojlantirish zarurati to‘g‘risida Yevropa Ittifoqi Kengashining 2001-yil 15-martdagi “Fuqarolik protsessida da‘vogarlarning holati to‘g‘risida”gi Qarori qabul qilingan. Ushbu rezolyutsiya fuqarolik ishlar bo‘yicha mediatsiyani “oilaviy nizolarda protsessdan oldin yoki uning davomida da‘vogar va javobgar, arizachi o‘rtasidagi muzokaralar yo‘li bilan, vakolatli shaxsning mediatorligi orqali hal qilishni izlash” deb belgilaydi. Ushbu Qarorning bandlarida Yevropa Ittifoqining har bir a‘zo davlati: “Fuqarolik ishlar bo‘yicha ushbu choralar uchun zarur deb bilgan vositachilikni rivojlantirishga harakat qilishi kerak” va da‘vogar va javobgar, arizachi o‘rtasida bunday vositachilik paytida erishilgan kelishuvni hisobga olishi kerakligi belgilab qo‘yilgan [16]. Avstraliyada yaqin vaqtgacha ADR tashkilotlari uchun milliy akkreditatsiya tizimi mavjud emas edi, ammo 2006-yil may oyida Milliy mediatsiya konferensiyasidan so‘ng mediatsiya sohasida milliy akkreditatsiya standartlari tizimini shakllantirish boshlandi [17]. Akkreditatsiya tizimi boshqa davlatlarga nisbatan bir muncha rivojlangan.

Jumladan, AQShda mediatorlar uchun 10 dan ortiq professional tashkilotlar mavjud. Ushbu tashkilotlar mediatsiya bo‘yicha martaba qozongan nomzodlar uchun malaka darajasini berishni yaratdilar. Bundan tashqari, vositachi istalgan shtatda litsenziyasiz, sertifikatlanmagan yoki ro‘yxatga olinmasdan shaxsiy sharoitlarda ishlashi mumkin. Shuningdek, Sertifikatlangan Mediatorlarning Milliy Assotsiatsiyasi kabi dastur orqali mediatorlar sertifikatlarni onlayn tarzda olishi mumkin. Ba‘zi shtatlarda sud tomonidan tayinlangan vositachilar ham bor, ular mediatsiya bo‘yicha martaba olish uchun yuqori darajaga erishishlari kerak. Ba‘zi shtatlar mediatorlardan nomzodlardan akkreditatsiyalangan huquqshunoslik maktabidan doktorlik dissertatsiyasini olishlarini va shtatlarning davlat imtihonlarini topshirishlarini talab qiladilar. Boshqalar esa mediatorlar o‘zlarining ixtisoslik darajalariga ega bo‘lishadi, masalan, oilaviy mediatsiya bo‘yicha tajriba orttirgan mediatorlarning ijtimoiy ish bo‘yicha magistrlik darajasi. Ba‘zi shtatlar diplom talablariga almashtirish uchun tegishli ish tajribasini qabul qiladi [11].

O‘zbekiston Respublikasining “Mediatsiya to‘g‘risida”gi Qonunida mediatorlar tashkiloti haqida hech qanday qoida keltirilmagan bo‘lib, bu qonunchiligimizdagi kamchiliklardan biri hisoblanadi. Chunki mediatorlar tashkilotining mavjud bo‘lishi mediatorlarni markalashgan hamda o‘zaro tajriba almashgan holda amalga oshirish mediatsiya instituti rivoji uchun muhim omil bo‘lib hisoblanadi.

Bugungi kunga kelib, mediatsiyani yarashtirish tartibi sifatida qo‘llash qonun chiqaruvchi tomonidan ushbu tartibni tartibga soluvchi amaldagi qonun hujjatlariga o‘zgartirishlar kiritilmaganligi

sababli murakkablashmoqda. “Mediatsiya (vositachilik tartibi) ishtirokida nizolarni hal qilishning muqobil tartibi to‘g‘risida” federal qonun faqat umumiy qoidalarni belgilaydi.

Bir qator olimlar fuqarolik-huquqiy nizolarni hal qilishda mediatsiya tartibini qo‘llash darajasi pastligi mediatsiya tartib-taomilini qonunchilik bilan tartibga solishdagi kamchiliklar bilan bog‘liq degan xulosaga kelishmoqda. Qonun chiqaruvchi amaldagi protsessual qonunchilikka o‘zgartirishlar kiritishi zarur, chunki vujudga kelgan nizolarni sudgacha hal etish doirasidagi mediatsiya va yarashuv tartib-taomillari ularni hal etish va fuqarolik-huquqiy munosabatlarni barqarorlashtirishda istiqbolli vosita hisoblanadi.

Shuni ham ta’kidlash joizki, mediatsiya tartib-qoidalarining keng qo‘llanilishi mamlakatimiz sud-huquq tizimi yukini yengillashtirish, shuningdek, fuqarolik-huquqiy munosabatlar, xususan oilaviy nizolarda, iqtisodiyot va tadbirkorlik sohalarida yuzaga keladigan nizolarni hal qilishning boshqacha tartibini shakllantirish imkonini beradi.

REFERENCES

1. Xudoykina T.V., Sayfedinova A.F. Trebovaniya, pred'yavlyayemye k mediatoram v zarubejom [Requirements for mediators in state and abroad]. Byulleten nauki i praktiki. 2018. T. 4. № 6. S. 324-327.
2. Krsova V.G. Ispolzovaniye instituta mediatsii pri razreshenii sporov v mejdunarodnom semeynom prave [Using the institution of mediation in resolving disputes in international family law]. Nauchne issledovaniya v oblasti yurisprudensii. Saratov, 2017. S. 32-34.
3. Orlenko V.I., Xoxlova Yu.Ye. Sravnitelno – pravovoy analiz i nekotorye tendensii razvitiya mediatsii kak alternativnogo sposoba uregulirovaniya predprinimatelskix sporov v RF i zarubejnyh stranah [Legal analysis and some trends in the development of mediation as an alternative way to resolve business disputes in the Russian Federation and foreign countries]. Sbornik statey Mejdunarodnogo nauchno-prakticheskogo konkursa: v 3 ch. Penza, 2018. S. 226.
4. Murzanova Ye.A. Mediatsiya – sposob i zadachi uregulirovaniya sporov: opt zarubejnx stran [Mediation - methods and tasks of dispute resolution: the experience of foreign countries]. Vestnik VUiT. 2016. № 4. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/mediatsiya-sposoby-i-zadachi-uregulirovaniya-sporov-opyt-zarubezhnyh-stran/> (accessed 15.04.2018)
5. Machuchina O.A. Osnovnye sostavlyayuyiye primiritelnx protsedur [The main components of conciliation procedures]. Nauka. Obshestvo. Gosudarstvo: elektron. nauchn. jurn. 2017. T. 5. № 3 (19).
6. Gadjiyeva F.R. Problemy primeneniya primiritelnyx protsedur v grajdanskom sudoproizvodstve. Nasledstvennoye i semeynoye pravo: teoriya i pravoprimenitelnaya praktika [Problems of application of conciliation procedures in civil proceedings. Inheritance and family law: theory and law enforcement practice: Proceedings of the international scientific and practical conference]. Stavropol, 2015.
7. Firsova A.A. Problemy i perspektivy razvitiya instituta mediatsii [Problems and prospects for the development of the institution of mediation]. Sovremenniy yurist. 2016. № 1 (14).
8. Kalashnikova S.I. Mediatsiya v sfere grajdanskoj yurisdiksii [Mediation in the sphere of civil jurisdiction]: avtoref. dis. ... kand. yurid. nauk. Yekaterinburg, 2010.
9. Raxmonov.R Sudgacha bo‘lgan bosqichda mediatsiya institutini joriy qilishning muammolari Uzbekistan [Problems of introduction of mediation in pre-trial stage Uzbekistan] diss. T., 2016, p. 47
10. Forrest (Woody) Mosten. Mediators Are Society’s PPE for Conflict and Difficult Decisions. Available at: <https://www.mediate.com/articles/mosten-mediators-PPE.cfm/>.
11. Mediatsiya v mire (nedostupnaya ssылka). Data obraщeniya 13 yanvarya 2011. Arxivirovano 10-12 oktyabrya 2010 [Mediation in the world (inaccessible link)]. Retrieved January 13, 2011].

12. Dorothy J. Della Noce In Family Mediation: Contemporary Issues, Irving and Benjamin propose a model called Therapeutic Family Mediation. Available at: <https://onlinelibrary.wiley.com/toc/19327544/15/2>

13. Plaxov A. V. Obzor zakonodatelstva Shvetsii o mediatsii. Resursnyy tsentr mediatsii. Available at: http://mediators.ru/rus/about_mediation/foreign_law/sweden/text1 (accessed 21.11.2016).

14. Semikina S.A., Yusupova A.N. Primiritelnye protsedury v kontekste sravnitel'nogo analiza protsessual'nogo zakonodatelstva Rossii i drugix gosudarstv [Conciliation procedures in the context of a comparative analysis of the procedural legislation of Russia and other states]. Vestnik Saratovskoy gosudarstvennoy yuridicheskoy akademii. 2016. № 3 (110). S. 217.

15. Available at: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F/>.

16. European Commission— European Judicial Network— Alternative dispute resolution — Community law. Available at: http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_en.htm

17. National Accreditation Standards for Mediation Arxivnaya kopiyaot 27 oktyabrya 2009 na Wayback Machine. Available at: <http://www.mediationconference.com.au/html/Accreditation.html/>.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

MAXSUS SON

Mas'ul muharrir: D. Xudoynazarov

Muharrirlar: Sh. Jahonov, K. Abduvaliyeva,
F. Muhammadiyeva, Y. Yarmolik

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov
Tahririyat manzili:
100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.
Faks: (0371) 233-37-48.

Web-sayt: www.tsul.uz
E-mail: lawjournal@tsul.uz
E-mail: tn.tdyu@mail.ru
Obuna indeksi: 1387.

Jurnal 20.06.2022-yilda tipografiyaga topshirildi.
Qog'oz bichimi: A4. Shartli 15,24 b.t. Adadi: 100.